

Europos Sąjungos
Taryba

Briuselis, 2021 m. birželio 18 d.
(OR. en)

9212/21

**SAN 408
PHARM 131
MI 483
IPCR 89
COVID-19 272**

PRIDEDAMAS PRANEŠIMAS

nuo:	Europos Komisijos generalinės sekretorės, kurios vardu pasirašo direktorė Martine DEPREZ
gavimo data:	2021 m. birželio 16 d.
kam:	Europos Sąjungos Tarybos generaliniam sekretoriui Jeppe TRANHOLMUI-MIKKELSENUI
Komisijos dok. Nr.:	COM(2021) 380 final
Dalykas:	KOMISIJOS KOMUNIKATAS „Pirmosios COVID-19 pandemijos pamokos“

Delegacijoms pridedamas dokumentas COM(2021) 380 final.

Pridedama: COM(2021) 380 final

Briuselis, 2021 06 15
COM(2021) 380 final

**KOMISIJOS KOMUNIKATAS EUROPOS PARLAMENTUI, EUROPOS VADOVŲ
TARYBAI, TARYBAI, EUROPOS EKONOMIKOS IR SOCIALINIŲ REIKALŲ
KOMITETUI IR REGIONŲ KOMITETUI**

Pirmosios COVID-19 pandemijos pamokos

1. ĮVADAS

Pasaulis vis grumiasi su precedento neturinčia visuomenės sveikatos krize, kuri nusinešdama daugybės žmonių gyvybes sukėlė nenusakomą skausmą ir milžinišką įtampą visuomenėje, o pasaulio ekonomikai tapo vienu iš sunkiausių šių laikų iššūkių. Paskiepytų žmonių skaičiui Europoje augant, o infekuotųjų – mažėjant, ES ėmėsi priemonių ir koordinavimo siekdama suvaldyti pandemiją ir užtikrinti, kad jos poveikis mūsų visuomenei ir ekonomikai būtų švelnesnis. Kita vertus COVID-19 rizika vis dar didelė, o kasdienis pasaulinis infekcijos lygis daugiau nei dvigubai didesnis nei tokiu laiku praėjusiais metais.

Taigi nepaisant pažangos pandemija dar nesibaigė. Tai taip pat reiškia, kad būtina toliau skubiai mokytis iš šios krizės patirties, kaip tinkamiau reaguoti į iškilusias ir dar tik kylančias šios pandemijos grėsmes sykiu rengiantis naujoms dar kitokioms sveikatos krizėms ateityje. Todėl šiame komunikate daugiausia aptariamos kai kurios pirmosios sveikatos srities pamokos, kuriomis Europa dabar turi remtis. Pagal pobūdį tai neišvengiamai yra tarpinė ataskaita, kurios pagrindu ilgainiui bus padaryta ir daugiau išvadų.

Bet koks tokio pobūdžio procesas turi prasidėti nuo kritiško žvilgsnio į jau nuveiktą darbą ir jo teigiamus bei neigiamus rezultatus. Turime sutikti, kad be gausybės pirmųjų gretų darbuotojų gebėjimų ir pasiaukojimo padėtis neabejotinai būtų buvusi dar sudėtingesnė. Taip pat tenka pripažinti, kad krizės poveikis nebuvo visiems vienodas, – labiausiai nukentėjo pažeidžiamos grupės. Toks sąžiningas vertinimas būtinas norint iš tikrųjų išmokti strategines ir politikos pamokas. Jis gali padėti pamatyti atsiskleidusius trūkumus ir silpnąsias vietas, parodyti, kur reikia stiprinti parengties ir atsako sistemas bei kultūrą ir kuriais ekstremaliosios situacijos sprendimais galima kliautis ar naudotis nuolat.

Apskritai, nei ES, nei valstybės narės, nei beveik joks kitas pasaulio regionas ar šalis nebuvo pasirengę šiai pandemijai. Paaikškėjo, kad parengčiai ir planavimui trūko finansavimo ir užbaigtumo, todėl daugelis ES atsakomųjų veiksmų buvo *ad hoc* ir trumpalaikiai. Valstybių narių tarpusavio koordinavimas ir bendradarbiavimas iš pradžių dažnai strigo ir prireikė laiko, kol viskas stojo į vėžias ir ėmė veikti. Pradiniuose pandemijos etapuose tai kainavo brangaus laiko ir parodė, kad nebuvo įdiegtos reikiamos struktūros.

Kita vertus reaguodama į pandemijos plitimą ES per rekordinį laiką parengė ir įgyvendino įvairiausių precedento neturinčių iniciatyvų. Jos visų pirma padėjo gelbėti gyvybes, išsaugoti pragyvenimo šaltinius ir suteikė pagalbą sveikatos priežiūros tarnyboms. Tos iniciatyvos taip pat parodė, kad susidūrus su pandemija ar kitomis tarpvalstybinio masto grėsmėmis būtina ir naudingiausia dirbti išvien kaip europiečiams – reaguojant į ekstremaliąją situaciją, kuriant vakcinas, vykdant viešuosius pirkimus, gaminant būtiniausias prekes ir vadovaujant pasaulinėms pastangoms bei remiant jas.

ES veiksmai siekiant sumažinti didelio ekonomikos nuosmukio riziką nuo pat pradžių buvo greiti, veiksmingi ir koordinuoti. Ji klio vėsi dviejų veiksmų – turimų reagavimo į krizes mechanizmų paleidimo ir didžiulių išteklių sutelkimo – kombinacija. Šis atsakas buvo didžia dalimi paremtas pamokomis, išmoktomis po 2008 m. prasidėjusios finansų krizės. Pasimokiusios iš patirties ES valstybės narės ir institucijos 2020 m. ištikus krizei ėmėsi skubių ir ryžtingų veiksmų ekonomikai apsaugoti. Nepamainomi šioje situacijoje buvo ir pinigų politikos sprendimai bei Europos Centrinio Banko ateities gairės, padėję išsaugoti palankias sąlygas visiems ekonomikos sektoriams, taip pat priežiūros institucijų veiksmai.

KAIP PASIMOKYTI IŠ PATIRTIES: KO APIE PASIRENGIMĄ KRIZĖMS IŠMOKĖ EKONOMINIS ATSAKAS?

ES ėmėsi ryžtingų veiksmų, kad sušvelnintų ekonominius pandemijos padarinius. Ji daug rėmėsi patirtimi, taip pat priemonėmis, sukurtomis ankstesniems iššūkiams ir krizėms ekonomikos ir finansų srityje. Tačiau jau pradžioje buvo aišku, kad susidūrėme su unikaliu iššūkiu.

Patikimas trijų etapų metodas

- Pirmiausia ES ėmėsi **neatidėliotinių veiksmų** ES ištekliams, įskaitant 82 mlrd. EUR ES biudžeto lėšų (be kita ko, pagal Atsako į koronaviruso grėsmę investicijų iniciatyvas (CRII ir CRII+)), sutelkti ir taikė Stabilumo ir augimo pakte numatytą bendrąją nukrypti leidžiančią išlygą bei laikinąją valstybės pagalbos sistemą, kad valstybės narės galėtų imtis plataus masto veiksmų – 2020 m. su fiskaline ir likvidumo parama susijusios nacionalinės priemonės sudarė 3 trilijonus EUR. Šias priemones papildė Europos Centrinio Banko veiksmai, skirti finansiniam stabilumui palaikyti.
- Po to sekė **taisomasis etapas**, kuriame, siekiant sušvelninti krizės poveikį ekonomikai, remiantis solidarumo principu sutelkta 540 mlrd. EUR vertės ES priemonių, be kita ko, pasitelkiant laikinos paramos priemonę nedarbo rizikai mažinti (SURE).
- Galiausiai šiuo metu išgyvename **atsigavimo etapą**: pagal priemonę „NextGenerationEU“ numatyta 750 mlrd. EUR, visų pirma kaip parama pagal Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonę (EGADP) ir iniciatyvą „REACT-EU“, siekiant remti ateinančių šešerių metų investicijas ir reformas.

Trys pagrindinės politinio atsako vpatybės

- **Greitis.** Komisija visus sprendimus priėmė per rekordiškai trumpą laiką, kartu užtikrindama tinkamą demokratinį tikrinimą. CRII įsigaliojo praėjus vos mėnesiui nuo pasiūlymo pateikimo. Nauja 100 mlrd. EUR vertės Europos laikinos paramos priemonė nedarbo rizikai dėl ekstremaliosios situacijos mažinti (SURE) taip pat priimta per mėnesį nuo pasiūlymo pateikimo ir pradėta taikyti 2020 m. vasarą. Politinis Europos Vadovų Tarybos susitarimas dėl priemonės „NextGenerationEU“ pasiektas praėjus mažiau nei dviem mėnesiams po Komisijos pasiūlymo pateikimo, o Sprendimas dėl nuosavų išteklių visiškai ratifikuotas praėjus vos penkiems mėnesiams nuo atitinkamos daugiametės finansinės programos pradžios. Palyginimui, paskutiniai trys sprendimai dėl nuosavų išteklių įsigaliojo praėjus daugiau nei dvejiems metams nuo atitinkamos daugiametės finansinės programos pradžios.
- **Užmojis.** ES ekonominis atsakas suvienijo skirtingus požiūrius. Priemonė „NextGenerationEU“ buvo sukurta kaip laikina neeilinė priemonė, skirta visus paveikusiai neeilinei krizei suvaldyti. Tai rodo, kad ES yra pajėgi įveikti tokį iššūkį.
- **Nuoseklumas.** ES ekonominį atsaką sudarė viena kitą stiprinančios remiamosios fiskalinės ir pinigų politikos priemonės. Svarbu ir tai, kad jomis užtikrinta pusiausvra tarp trumpalaikio atsako ir ilgesnio laikotarpio poreikių patenkinimo. Komisijos prieškrizinės darbotvarkės prioritetai integruoti į priemonės „NextGenerationEU“ struktūrą ir ekonomikos gaivinimo aspektą, visų pirma orientuojantis į Europos žaliąjį kursą, skaitmeninę pertvarką ir socialinius atsigavimo siekius.

Trys reagavimo į sveikatos krizę pamokos ateičiai

- **Lemiamą ES lygmens koordinavimo svarbą.** Koordinuoti nacionalinės fiskalinės politikos atsakomieji veiksmai ir didelis ES biudžeto bei gaivinimo ir atsparumo planų vaidmuo padės atsverti nesimetrišką krizės poveikį ir sudarys sąlygas visai ES augti kartu. Šie bendri ekonomikai skirti ES veiksmai buvo tiek pat svarbūs kaip ir esminis bendrų ES veiksmų vaidmuo tokiose srityse kaip vakcinos, tačiau juos planuojant buvo galima pasinaudoti ankstesnių ekonominių ir fiskalinių iššūkių patirtimi bei priemonėmis, todėl jų nereikėjo greitosiomis kurti iš naujo.
- **ES politikos koordinavimo sistemos atsparumas.** Pagrindinė politinio atsako dalis – didinti nacionalinės ekonomikos, bendrosios rinkos ir ES pramonės ekosistemų atsparumą. Tai, kad ES jau teko ieškoti atsako į ekonomikos ir finansų krizę praeityje, padėjo jai būti kur kas geriau pasirengusiai reaguoti į šį ekonominį nuosmūkį, nes jau buvo sukurta reikiamų priemonių, kaip antai bendroji nukrypti leidžianti išlyga ir bankų sąjunga. Tačiau ES sveikatos politikoje tokių jau parengtų priemonių, kurias būtų galima aktyvuoti krizės atveju, dar nebuvo.
- **ES vaidmuo pasaulinėje arenoje.** ES ekonomikos ir euro svoris yra pagrindinis faktorius didinant ES atsparumą sukrėtimams, įskaitant pandemijos sukeltą ekonomikos krizę. Taip pat dar kartą išryškėjo didelė ekonominė ES ir likusio pasaulio šalių tarpusavio priklausomybė ir kaip niekada iki šiol pripažinta pasaulinių tiekimo grandinių svarba. Tam, kad bendradarbiaujant pasauliniu mastu sveikatos srityje būtų mobilizuotos efektyviausios reagavimo į sveikatos krizę priemonės, reikia naudotis ta pačia daugiašalių įsipareigojimų ir ES pasaulinės galios kombinacija ir nuolat laikytis Europos komandos principo.

Šis atvejis turi tapti pavyzdžiu, kaip **ekstremalios situacijos veiksmus paversti struktūriniais pokyčiais**, padėsiančiais koordinuotai reaguoti į tokio pobūdžio krizes ateityje. Pastarųjų aštuoniolikos mėnesių patirtį turime paversti sistemingesniu požiūriu – koordinuota sistema, kuri padės anksčiau nujauti ir pastebėti grėsmę, geriau planuoti nenumatytus atvejus ir imtis skubeseio bei veiksmingesnio jungtinio atsako.

Todėl šiame komunikate daugiausia dėmesio skiriama sveikatos sektoriaus parengčiai ir atsakui. Visų pirma apžvelgiama padėties raida iki dabar, o paskui išdėstoma dešimt pirmųjų sveikatos krizės pamokų, kuriomis remdamasi ES turi imtis veiksmų. Šiuo komunikatu bus remiamasi birželio mėn. Europos Vadovų Tarybos susitikimo diskusijose, jis bus pristatytas Europos Parlamentui, o antroje 2021 m. pusėje Komisija imsis tolesnių veiksmų konkreitiems rezultatams pasiekti.

2. PATIRTINIS MOKYMASIS. ĮVYKIAI IKI ŠIOL

Kai 2020 m. kovo 11 d. Pasaulio sveikatos organizacija paskelbė pasaulinę pandemiją, virusas jau buvo išplitęs Europoje. Padėtį dar labiau apsunkino tai, kad protrūkio pradžioje Kinijos valdžios institucijos nepakankamai dalijosi informacija arba ją slėpė. Nesant patikimos ES lygmens sistemos nepaprastajai padėčiai paskelbti ir reikiamam koordinavimui pradėti, vyriausybės jau pačios bandė pasivyti įvykius ir paaiškėjo, kad vieningai laiku imtis nuoseklių ir efektyvių atsakomųjų veiksmų yra sudėtinga.

Akivaizdžiai **pritrūko pandeminės parengties ir planavimo**, o jau parengtų priemonių, įgalinančių skubiai ir veiksmingai reaguoti dar pačioje pandemijos pradžioje, turėta mažai.

Tokia pati padėtis vyravo tiek pasauliniu, tiek Europos, nacionaliniu ir vietos lygmenimis, tačiau Europai atsiliepė galbūt opiausiai, nes čia mes dar nebuvo išbandyti epidemijomis ir ligų protrūkiais, kurių pastaraisiais dešimtmečiais pasitaikė kitose pasaulio dalyse. Bandymai sustabdyti viruso plitimą uždariant vidaus sienas ir atliekant patikras buvo nekoordinuoti ir turėjo menką arba net priešingą poveikį, nes dėl jų susilpnėjo gyvybiškai svarbių prekių tiekimo grandinės, o laikini būtiniausių prekių eksporto draudimai lėmė tik didesnę trūkumą. Be to, ypatingos svarbos produktų ir medžiagų prekybos srautams pasaulyje trukdė eksporto apribojimai ir tai, kad ES nepriklausančios valstybės pirmenybę teikė vidaus reikmėms skirtai gamybai.

Jau pradiniam etape iš karto paaiškėjo, kad sveikatos priežiūros sistemos visiškai perkrautos, o pirmoji banga atskleidė valstybių narių sveikatos sistemų ribotumą – trūko sveikatos priežiūros personalo, lovų ligoninėse, medicininės įrangos, reikmenų, vaistų ir dėl to sveikatos priežiūros darbuotojai ir visa sistema patyrė milžinišką įtampą¹. Pastangos sumažinti šias spragas solidariau dalijantis intensyviosios priežiūros paslaugomis ar medicinos reikmenimis parodė valstybių narių veiksmų koordinavimo būtinybę ir naudą, pvz., kai pajėgos ir ištekliai sutelkiami į labiausiai stokojančias sritis. Tačiau šias pastangas dažnai varžė patikimų arba palyginamų duomenų trūkumas.

Krizei gilėjant **ES įrodė, kad yra pajėgi veiksmingai reaguoti visose srityse**. Ji vis dažniau, užuot ėmusi vienašalių veiksmų, vienodino sprendimus ir plėtojo įvairiausias atsakomąsias politikos priemones, pritaikydama ir atnaujinama jas pagal pandemijos fazes. Pavyzdžiais galėtų būti ne tik bendra vakcinų strategija, bet ir naujos įvairių kitų politikos sričių iniciatyvos. Žaliųjų koridorių iniciatyva² padėjo palaikyti tiekimo grandinių vientisumą, užtikrinti maisto ir vaistų tiekimą bendrojoje rinkoje, o suderintas infekcijos plitimo lygio įvairiuose regionuose vertinimo metodas – įnešti daugiau nuoseklumo įpareigojant testuoti ir įvedant karantiną. Siekiant padėti apsirūpinti gyvybiškai svarbiomis medicininėmis ir apsaugos priemonėmis skubiai priimtos mokesčių ir muitinės iniciatyvos, o užtikrinant saugų pasienio ir sezoninių darbuotojų judėjimą per sienas vadovautasi tam skirtomis gairėmis. Precedento neturinčiu greičiu pakoreguotos ES sanglaudos politikos taisyklės, kad valstybės narės galėtų skubiai perorientuoti ES lėšas į opiausius sveikatos priežiūros sektoriaus poreikius.

Neseniai per rekordiškai trumpą laiką suderintas ir įgyvendintas Komisijos pasiūlymas dėl ES skaitmeninio COVID pažymėjimo, kuriuo sudaromos sąlygos panaikinti laisvo judėjimo apribojimus ir atnaujinti turizmą bei keliones. Ši iniciatyva taip pat parodė, kaip svarbu gerinti informacinių sistemų ir duomenų srautų tarpvalstybinį sąveikumą.

Vienas svarbiausių reagavimo aspektų, kurį reikia įvertinti, – su vakcinų kūrimu, pirkimu ir gamyba susijęs elgesys. Pasimokiusi iš pirmojo nedarnaus atsako į krizę, 2020 m. birželio mėn. Komisija pristatė bendrą ES vakcinų strategiją³. Ši strategija suteikė galimybę remti ir spartinti vakcinų kūrimą ir gamybą dideliu mastu. Derybose su vakcinų gamintojais būta ir sunkumų, tačiau ES požiūris užtikrino, kad visos valstybės narės gautų tiek COVID-19 vakcinų, kiek reikėjo, kad pasiektume šiandieninę pažangą, ir kad vakcinos būtų eksportuotos į daugiau kaip šimtą šalių visame pasaulyje. Visos 27 valstybės narės susitarė suvienyti jėgas ir suteikti Komisijai įgaliojimus atlikti užduotis, kurios paprastai priskiriamos prie nacionalinių sprendimų.

¹ https://ec.europa.eu/health/sites/default/files/state/docs/2020_healthatglance_rep_en.pdf

² COM/2020/1897 *final*, 2020 m. kovo 23 d.

³ COM/2020/245 *final*, 2020 m. birželio 17 d.

Tai buvo esminis žingsnis siekiant kartu įveikti pandemiją ir be jo valstybės narės būtų konkuravusios tarpusavyje dėl riboto kelių gamintojų vakcinų dozių kiekio. Skiepijimo tempai būtų buvę labai nevienodi, o nelygybės, atmainų plitimo ir kelionių trikdžių rizika – kur kas didesnė. O dabar štai jau daugiau kaip pusė suaugusių europiečių yra gavę vieną vakcinos dozę ir daugiau kaip ketvirtadalis visiškai paskiepyti. Nors dar yra ką nuveikti, tai jau yra istorinis jungtinis laimėjimas, pasiektas per rekordiškai trumpą laiką ir leidžiantis palaipsniui visam laikui saugiai atnaujinti socialinį ir ekonominį gyvenimą ir teikti paramą mūsų tarptautiniams partneriams⁴.

Tačiau ši sėkmė neužmaskuoja patirtų sunkumų, visų pirma susijusių su gamybos pajėgumų didinimu ir priklausomybe nuo pasaulinių tiekimo grandinių. Juos iš dalies lėmė tai, kad nebuvo nusistovėjusio integruoto požiūrio į mokslinius tyrimus, plėtrą, rinkodaros leidimų išdavimą, gamybą ir tiekimą. Nors COVID-19 vakcinų atveju šie sunkumai jau įveikti, reikia turėti ilgalaikį sprendimą, jei tektų susidurti su sveikatos incidentais ar krizėmis ateityje.

3. DEŠIMT COVID-19 PAMOKŲ VISUOMENĖS SVEIKATOS POLITIKAI

Norint pasisemti patirties iš bet kokios krizės, kad ji pasitarnautų ateityje, pirmiausia reikia sąžiningai pažvelgti į praeitį ir dabartį. Laikantis šio principo, visos dešimt šioje atskaitoje išdėstytų pamokų yra apie tai, ką reikia tobulinti ir kas gali būti geriau padaryta ateityje. Šios dešimt pamokų nėra nei galutinės, nei visiškai atskiros – čia tiesiog trumpai apžvelgiamos įgytos žinios, kaip užtikrinti veiksmingesnį atsaką į sveikatos krizę.

Pirmoji pamoka: norint greičiau pastebėti grėsmę ir į ją sureaguoti reikia patikimesnio pasaulinio stebėjimo ir palyginamesnių bei išsamesnių duomenų

Kaip ir kiekvieno naujos infekcinės ligos protrūkio atveju, norint sėkmingai sustabdyti ligos plitimą ir jos poveikį žmonėms, ekonomikai ir visuomenei tiek vietos, tiek pasaulio mastu, labai svarbu jį anksti pastebėti. Visoje Europoje ir pasaulyje įdiegtos stebėjimo sistemos įgalina greičiau aptikti grėsmę ir anksčiau pranešti apie ją kitiems, taip pat įsibėgėjančią pandemiją valdyti remiantis geresne informacija. Jos taip pat suteikia galimybę viso pasaulio ekspertams atlikti naujų virusų ir jų galimo poveikio ar pavojaus mokslinius tyrimus ir rizikos analizes.

COVID-19 parodė, kokios svarbios yra šios stebėjimo sistemos – per jas jau 2019 m. gruodžio 31 d. gauta pranešimų apie susirūpinimą keliančius pneumonijos atvejų židinius. Sausio mėn. viduryje paskelbus genomo seką, buvo galima pradėti intensyviai kurti testus, gydymą ir netgi vakcinas.

Tačiau pandemija taip pat atskleidė dabartinių stebėjimo sistemų ribotumą. Paaiškėjo, kad jos veiksmingos tik tiek, kiek duomenų joms teikiama. Pirmąsias savaites po pirmo atvejo nustatymo trūko palyginamų išsamių duomenų, todėl visapusiškai atlikti grėsmės vertinimų ir mokslinių tyrimų nebuvo įmanoma. Buvo praleistas lemiamas tikslaus epidemijos masto, tempo ir grėsmingumo nustatymo momentas, todėl Europa ir kitos šalys vėlavo priimti esminius sprendimus. Rezultatas – pernelyg užtrukęs pasaulinio koordinavimo procesas. Tarptautinė parengties pandemijoms ir reagavimo į jas vertinimo grupė padarė išvadą, kad dabartinė tarptautinė perspėjimo sistema „kvėpavimo takų patogeno spartaus plitimo atveju veikia nepakankamai greitai“.

⁴ COM/2021/129 *final*, 2021 m. kovo 17 d.

Taigi reikia sukurti naują **pasaulinę stebėjimo sistemą** su būtinomis priemonėmis ir atvira aplinka, kuri leistų kuo anksčiau dalytis duomenimis. Visų pirma turėtų būti siekiama užtikrinti, kad stebėjimo tinklai geriau aprėptų tuos pasaulio regionus, kuriuose yra spragų, ir būtų sudarytos sąlygos greičiau keistis palyginamais duomenimis.

Kad būtų galima tvarkyti duomenis ir jais keistis tikruoju laiku Europos lygmeniu, turėtų būti sukurta ir į naują pasaulinę sistemą integruota **nauja Europos informacijos apie pandemiją rinkimo sistema**, grindžiama jau esama skubaus įspėjimo ir reagavimo sistema bei patobulinta Europos stebėjimo sistema⁵. Daugiausia dėmesio turėtų būti skiriama tam, kad valstybės narės laiku teiktų informaciją – nuo ankstyvų signalų apie galimas grėsmes (pandemijas, bioterorizmą ir pan.) iki konkrečių duomenų apie atvejų skaičių, poveikį, rizikos veiksnius, sveikatos rodiklius ir sveikatos priežiūros pajėgumus. Be kita ko, susiejus visuomenės sveikatos priežiūros institucijas būtų galima koordinuotai valdyti atsargas bei ligoninių lovas ir greitai perskirstyti darbuotojus. Būtų galima keistis naujausia informacija apie padėtį, naudojantis novatoriškais duomenų šaltiniais, pvz., šiuo metu įgyvendinama nuotekų stebėseną⁶. Taip pat būtų galima sparčiau ir veiksmingiau atsekti kontaktus ir sudaryti sąlygas su sienas kertančiais pacientais siųsti medicinos įrašus ir duomenis. Šios priemonės taip pat turėtų būti integruotos į platesnę Europos sveikatos duomenų erdvės kūrimo iniciatyvą. Vientisai sujungus klinikinius ir visuomenės sveikatos duomenis, pvz., saugiai dalijantis elektroniniais sveikatos įrašais, būtų galima tikruoju laiku staigiai apžvelgti epidemiologinę situaciją ir reagavimo pajėgumus.

Ko išmokta?

- ES turėtų vadovauti pastangoms sukurti ir įgyvendinti naują, patikimą **pasaulinę stebėjimą sistemą**, grindžiamą palyginamais ir išsamiais duomenimis.
- 2021 m. pradės veikti nauja patobulinta **Europos informacijos apie pandemiją rinkimo sistema**.

Antroji pamoka: aiškos ir suderintos mokslinės rekomendacijos padeda priimti politinius sprendimus ir informuoti visuomenę

Nors politikos formavimas ir komunikacija su visuomene per COVID-19 pandemiją ir toliau grindžiami naujausiomis mokslinėmis rekomendacijomis, pirmaisiais krizės mėnesiais išryškėjo nevienodas mokslinių tyrimų ir rekomendacijų lygis valstybėse narėse, taip pat skirtingi būdai tas rekomendacijas teikti ir panaudoti. Dėl nevienodos komunikacijos valstybėse narėse įrodymai buvo fragmentiški, kartais prieštaringi ir dažnai painūs.

Būtinybė dalytis žiniomis bei praktine patirtimi ir suderinti komunikaciją bei rekomendacijas paskatino Europos Komisiją įsteigti COVID-19 klausimų patariamąją grupę, sudarytą iš įvairių valstybių narių epidemiologų ir virusologų. Ši grupė toliau teikia informaciją, reikalingą ES gairėms dėl mokslu pagrįstų suderintų rizikos valdymo priemonių parengti. Kitos naujos grupės, pvz., ES mokslinių rekomendacijų dėl COVID-19 platforma, tapo nacionalinių vyriausybių mokslinių konsultantų keitimosi informacija ir koordinavimo forumais ir savo veikla papildė Europos ligų prevencijos ir kontrolės centro (ECDC) darbą.

Nepaisant sėkmingo šių grupių darbo, ES lygmens mokslinių rekomendacijų ir nuoseklaus, suderinto ir pagrįsto informavimo koordinavimą dar reikia tobulinti. Būtina panaikinti atotrūkį

⁵ <https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/european-surveillance-system-tessy>

⁶ Pagal 2021 m. kovo 17 d. Komisijos rekomendaciją dėl sistemingos nuotekų stebėsenos (COM(2021) 1925).

tarp mokslo ir politikos formavimo, o visuomenę tiesiogiai informuoti turėtų autoritetingas ES mokslo atstovas, kaip tai jau sėkmingai daryta Europoje ir visame pasaulyje.

Šiuo tikslu numatyta skirti Europos vyriausiąjį epidemiologą, kuris padėtų suburti pažangiausius valstybių narių epidemiologus ir parengti įrodymais pagrįstas politikos rekomendacijas Komisijai ir per krizę būtų atsakingas už visuomenės informavimą.

Ko išmoka?

- Iki 2021 m. pabaigos ES turėtų paskirti **Europos vyriausiąjį epidemiologą** ir sukurti atitinkamą valdymo struktūrą.

Trečioji pamoka: parengčiai reikia nuolatinių investicijų, tikrinimo ir peržiūros

Visas sritis apimanti pamoka, kurią Europa turi įsidėmėti, yra tai, kad pasirengimui ir planavimui trūko tvirtos struktūros, finansavimo ir visapusiškumo. Nors parengties planų buvo daug, jų atnaujinimo ir vykdymo infrastruktūra ne visuomet atitiko reikalavimus. Kaip ir daugelyje kitų pasaulio šalių, ilgalaikis sisteminis parengties finansavimo trūkumas labai suvaržė pirmojo atsako galimybes daugelyje Europos dalių. Ši krizė parodė, kad veiksmų stokos kaina yra kur kas didesnė nei veiksmingos, sistemosingos investicijos į parengtį ir planavimą, įskaitant strategines prognozes.

Reikėtų naujo sistemiško požiūrio į pasirengimą, kad šios pandemijos pamokos nenuieitų veltui. Pirmasis žingsnis – didinti investicijas, pvz., numatyti parengties biudžetus, kurių lėšomis būtų remiamos tokios iniciatyvos kaip nacionalinių atsargų kaupimas. Siekiant užtikrinti, kad prireikus vykdyti parengties planą jame jau būtų numatyti sprendimai dėl naujausių grėsmių, tendencijų bei rizikos ir sutelkti reikiami pajėgumai, turėtų būti atliekamos reguliarios peržiūros ir auditai.

Šiuo tikslu Komisija rengs metines pasirengimo lygio ataskaitas, kuriose bus apžvelgiami bendro rizikos masto pokyčiai ir pasirengimo lygis Europoje. Ataskaitos apims pandemijas ir kitas ekstremaliąsias sveikatos situacijas, taip pat kitus realius scenarijus, su kuriais ES gali susidurti artimiausioje ateityje. Šie scenarijai gali būti cheminiai, biologiniai, radiologiniai ir branduoliniai išpuoliai ar avarijos, smarkūs požeminiai smūgiai, ekologinės ar technologinės nelaimės arba didelėse teritorijose nutrūkęs elektros tiekimas. Rengdama ataskaitas Komisija remsis visomis atitinkamomis šios srities ekspertų ir autoritetų nuomonėmis.

Ko išmoka?

- Europos Komisija ketina rengti ir Europos Vadovų Tarybai bei Europos Parlamentui teikti metines **pasirengimo lygio ataskaitas**.

Ketvirtoji pamoka: ekstremaliųjų situacijų priemonės turi būti parengtos greičiau ir pradėtos taikyti lengviau

Ryškus šios pandemijos akcentas buvo tai, kad reaguojant į krizę naudota vis daugiau skirtingų ekstremaliosios situacijos priemonių. Tai, be kita ko, skubios paramos priemonė, vakcinoms pirkti naudotos išankstinės pirkimo sutartys, o reaguoti į ekstremaliąją situaciją ir repatriacijai naudotas Sąjungos civilinės saugos mechanizmas. Nors šios priemonės buvo panaudotos sėkmingai, pandemija aiškiai parodė, kad svarbu turėti greitai panaudojamų,

tinkamai veikiančių, lanksčių laikinųjų ir išskirtinių priemonių, kurias ES galėtų pradėti taikyti vos prireikus skubiai reaguoti.

Per pandemiją paaiškėjo, kad svarbiausia reagavimo greitis, todėl požiūris į šias priemones turi būti sistemiškesnis. Tam reikia aiškaus ryžtingo politinio sprendimo, kada imtis reagavimo į krizę veiksmų, ir tokiose situacijose naudotinų priemonių rinkinio. Rinkinį galėtų sudaryti, be kita ko, automatiškai aktyvuojama **skubios paramos priemonė**, leidžianti skubiai padidinti finansavimą, ir kiti staigios paramos moksliniams tyrimams, plėtrai, ir būtiniausių reagavimo priemonių gamybai bei viešiesiems pirkimams mechanizmai. Taip pat galėtų būti užtikrintas koordinuotesnis dalijimosi informacija ir sprendimų dėl visuomenės sveikatos priemonių priėmimo metodas.

Į priemonių rinkinį turėtų būti įtrauktos konkrečioms sektoriams skirtos tikslinės priemonės. 2022 m. bus pateiktas pasiūlymas dėl bendrosios rinkos veikimo užtikrinimo ekstremaliose situacijose priemonės (SMEI), kuri padės greitai ir lanksčiai sušvelninti bet kokios krizės poveikį bendrajai rinkai. Jis apimtų galimybę ypatingos skubos atvejais pagal viešųjų pirkimų teisės aktus paspartinti derybas, taip pat valstybių narių vardu pirkti ne tik medicines atsakomąsias priemones, kaip yra šiuo metu, bet ir kitas prekes. Remdamasi Visapusiškai veikiančios ir atsparios Šengeno erdvės kūrimo strategija⁷ Komisija siūlys iniciatyvas, kuriomis siekiama sukurti tvirtą ES vidaus ir išorės sienų kontrolės priemonių koordinavimo sistemą, taip pat nenumatytų atvejų planą transporto ir judumo srityje, kuris būtų grindžiamas sėkminga žaliųjų koridorių sistemos patirtimi, kad susidarius išskirtinėms aplinkybėms, kai dėl laikinųjų vidaus sienų priemonių blokuojamas eismas, prireikus būtų galima imtis atitinkamų priemonių.

Ko išmoka?

- *Nutarta parengti **ES lygmens ekstremaliosios situacijos dėl pandemijos paskelbimo sistemą** ir krizės priemonių rinkinį.*

Penktoji pamoka: priemonių koordinavimas Europoje turėtų tapti savaime suprantamu

Daugelis pradinių reagavimo į COVID-19 pandemiją veiksmų pasižymėjo vienašaliais sprendimais ir koordinavimo stoka. Dėl to intervencinės sveikatos priemonės valstybėse narėse buvo taikomos labai skirtingai ir vienašališkai. Taip pat itin dažnai buvo keičiami virusui suvaldyti skirti apribojimai ir labai skyrėsi testavimo ir politika bei metodika. Dėl to smuko visuomenės pasitikėjimas, ji nepakankamai laikėsi nustatytų priemonių, taigi priemonės buvo ne tokios veiksmingos.

Pačioje COVID-19 protrūkio Europoje pradžioje valstybės narės daugiausia kliošė vienašalėmis priemonėmis, tačiau kai išryškėjo išimtinai nacionalinių metodų ribotumas, **palaipsniui pradėta labiau solidarizuotis ir bendradarbiauti**.

Visgi paaiškėjo, kad koordinavimas buvo pernelyg lėtas ir neveiksmingas, – iš dalies dėl to, kad informacijos ir ekspertinių žinių ištekliai buvo išsibarstę po įvairias tarpinstitucines darbo grupes. Akivaizdu, kad dar reikia stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą, racionalizuoti sprendimų priėmimą ir būtinas ekspertines žinias geriau derinti su pakankamais įgaliojimais, kad krizei ištikus būtų galima laiku priimti pagrįstus sprendimus. Kiekvienoje institucijoje paskyrus pagrindinę grupę ar subjektą, kuris pradėtų veikti ištikus krizei, ir nustačius

⁷ COM(2021) 277 *final*, 2021 m. birželio 2 d.

veiksmingus jų tarpusavio darbo metodus, būtų galima užtikrinti tvirtą tarpinstitucinį koordinavimą. Tam turi aiškiai pritarti valstybių ir vyriausybių vadovai Europos Vadovų Taryboje.

Pirmasis žingsnis siekiant pagerinti visuomenės sveikatos priemonių koordinavimą visoje ES buvo 2020 m. lapkričio mėn. Europos Komisijos pateiktas **pasiūlymų dėl Europos sveikatos sąjungos sukūrimo** rinkinys⁸. Šiais pasiūlymais bus atnaujinta teisinė kovos su tarpvalstybinėmis grėsmėmis sveikatai sistema ir išplėsti Europos ligų prevencijos ir kontrolės centro (ECDC) ir Europos vaistų agentūros (EMA) reagavimo į krizę įgaliojimai. Bus sugriežtinti duomenų teikimo ir priežiūros reikalavimai. Numatyta reguliariai teikti ataskaitas apie ES ir nacionalinius pasirengimo planus ir atlikti jų auditą. Bus sustiprinti ECDC pajėgumai padėti valstybėms narėms gerinti parengtį ir reagavimą, o EMA įgis daugiau stebėsenos ir trūkstančių atsargų papildymo įgaliojimų.

Ko išmokta?

- Reikia gerinti **institucijų pagrindinių kontaktinių grupių** arba subjektų, kurie pradeda veikti ištikus krizei, veiklos koordinavimą ir bendrus darbo metodus. Kuo greičiau – dar šiais metais – turi būti priimtas **Europos sveikatos sąjungos teisės aktų** rinkinys.

Šeštoji pamoka: siekiant užtikrinti tinkamą ypatingos svarbos reikmenų ir vaistų tiekimą būtina stiprinti viešojo bei privačiojo sektorių partnerystę ir tiekimo grandines

Pandemija aiškiai parodė, kad reikia didinti daugelio ypatingos svarbos prekių tiekimo saugumui svarbių grandinių atsparumą. Ištikus pandemijai sveikatos srityje staiga išaugo svarbiausių prekių – vaistų, dirbtinės plaučių ventiliacijos aparatų ir kaukių – paklausa. Pasaulinės tiekimo grandinės patyrė didžiulį spaudimą. Konkuruojant dėl prekių jų pritrūko, atsirado nelygybė ir tai tapo didele kliūtimi planuojant veiksmingą atsaką, o virusas tuo tarpu toliau plito. Dėl to pirmaisiais pandemijos mėnesiais Europoje trūko testų ir testavimo medžiagų, kvalifikuotų darbuotojų, o kai kuriais atvejais sutriko ir laboratorinių reikmenų tiekimas. Be to, sparčiai plečiantis vakcinų gamybai pasaulyje ėmė stigti svarbiausių gamybos medžiagų ir sudedamųjų dalių. Tai atskleidė daug kur vyraujančią pernelyg didelę priklausomybę nuo konkrečių tiekėjų ir pasaulinės gamybos procesų trapumą, ypač medicinos prekių ir vaistų srityje⁹.

Šioms silpnoms grandims stiprinti ES naudojo įvairias priemones – nuo bendrų viešųjų asmeninių apsaugos priemonių pirkimų¹⁰ iki dirbtinės plaučių ventiliacijos aparatų ir kaukių atsargų kaupimo. Medicinos reikmenų pasiūlos ir paklausos koordinavimo mechanizmas padėjo tiekimą suderinti su nacionaline paklausa ir pradėjo veikti stebėsenos sistema, padedanti užbėgti už akių medicinos produktų trūkumui¹¹. Siekiant pašalinti tiekimo grandinės trikdžius ir skatinti pramonės partnerystę įsteigta pramoninės gamybos masto plėtros darbo grupė. Laikinių eksporto leidimų mechanizmas suteikė skaidrumo vakcinų

⁸ COM/2020/727 final, COM/2020/726 final, COM/2020/725 final, 2020 m. lapkričio 11 d.

⁹ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653626/EXPO_STU\(2021\)653626_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653626/EXPO_STU(2021)653626_EN.pdf)

¹⁰ Bendrų viešųjų pirkimų tvarka buvo užsakomos pirštinės ir apsauginiai drabužiai, akių ir kvėpavimo organų apsaugos priemonės, dirbtinės plaučių ventiliacijos aparatai, laboratoriniai reikmenys, intensyviosios terapijos skyriuose naudojami vaistai ir kt.

¹¹ https://ec.europa.eu/health/sites/default/files/state/docs/2020_healthatglance_rep_en.pdf

prekybos srautams sykiu padėdamas išlaikyti atviras tiekimo grandines ir išsaugoti pasaulinę Europos lyderystę eksportuojant vakcinas.

Šios *ad hoc* priemonės suteikė europiečiams daugiau galimybių gauti būtiniausių prekių ir padėjo išnaudoti progą veikti plačiu mastu. Tačiau jos taip pat parodė, kad **pandemijos pradžioje itin trūko žinių apie gamybos pajėgumus ir potencialią paklausą valstybėse narėse**, ir atskleidė priklausomybės nuo pasaulinių tiekimo grandinių lygį. Tai reiškia, kad būtina gebėti stebėti ir įtakoti su būtiniausiomis sveikatos priežiūros prekėmis susijusius rinkos prioritetus ir pajėgumus kiekviename etape – nuo mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros iki gamybos ir tiekimo.

Šiuo tikslu esminis vaidmuo užtikrinant geresnę ES parengtį ir apsirūpinimą medicininėmis reagavimo priemonėmis didelės tarpvalstybinės grėsmės sveikatai atveju tenka naujai Reagavimo į ekstremalias sveikatos situacijas institucijai (HERA). Jos veikla paskatintų rinkos tyrimus ir prognozes. Ji taip pat padėtų stiprinti ES kūrimo, gamybos ir paskirstymo pajėgumus, kuriuos būtų galima papildyti nacionalinėmis pastangomis ir privačiojo sektoriaus indėliu ir paremti lanksčiomis finansavimo bei viešųjų pirkimų priemonėmis. Europos Sąjungoje sutelkus turimus pajėgumus ir taip padidinus galimą mastą, valstybės narės galiausiai galėtų anksčiau gauti daugiau vakcinų ir gydymo priemonių. HERA veikla taip pat pasižymėtų stipriu tarptautiniu aspektu, nes ji bendradarbiautų su kitais partneriais ir regionais.

Remiantis reagavimo į krizę patirtimi ir laikantis šio požiūrio pirmiausia reikia sujungti viešąsias ir privačiąsias pastangas, skatinančias proveržinius mokslinius tyrimus ir inovacijas sveikatos ir farmacijos sektoriuje, kad jis taptų atsparesnis. Tai galima padaryti, pavyzdžiui, įgyvendinant bendriems Europos interesams svarbius projektus¹², kurių tikslas – kurti naujos kartos farmacijos produktus ir pažangias gamybos technologijas. Komisija yra pasirengusi remti valstybių narių ir pramonės planus dėl galimų bendriems Europos interesams svarbių projektų farmacijos srityje ir prireikus juos koordinuoti.

Krizė taip pat parodė, kad reikia gilinti **žinias apie gamybos pajėgumus, kurie galėtų būti panaudoti ištikus visuomenės sveikatos krizei**. Šiuo tikslu Komisija ketina sukurti interaktyvią pajėgumų nustatymo platformą, kuri padės analizuoti tiekimo grandines ir galimas kliūtis. Šiais metais bus pradėtas bandomasis projektas pagal programą „ES – sveikatos labui“. ES turėtų naudotis šia informacija siekdama stiprinti silpnąsias tiekimo grandis ir mažinti priklausomybę nuo konkrečių tiekėjų, taip pat didinti vakcinoms ir gydymo priemonėms gaminti skirtų pagrindinių sudedamųjų dalių ir medžiagų gamybos pajėgumus, kurie padėtų atremti krizes. Bus paskelbtas kvietimas pareikšti susidomėjimą **projektu „EU FAB“**, siekiant užtikrinti, kad ES bet kuriuo metu turėtų pakankamai pajėgumų per metus pagaminti 500–700 mln. vakcinų dozių ir kad pusė šių dozių būtų prieinamos per pirmuosius šešis pandemijos mėnesius.

¹² Žr. COM 2014/C 188/02, 2014 m. birželio 20 d.

Ko išmoka?

- Iki 2022 m. pradžios turėtų pradėti veikti **Reagavimo į ekstremaliąsias sveikatos situacijas institucija (HERA)**.
- Kuo greičiau turėtų būti parengtas **bendriems Europos interesams svarbus sveikatos projektas**, skirtas proveržio inovacijoms sveikatos ir farmacijos sektoriuje diegti, kad šis sektorius taptų atsparesnis.

Septintoji pamoka: norint, kad moksliniai tyrimai būtų vykdomi sparčiau, apimtų plačiau ir būtų veiksmingesni, būtinas visai Europai bendras požiūris

Pandemija dar nesibaigė, todėl gyvybiškai svarbu, kad valstybės narės padarytų viską, kad paspartintų vakcinų ir gydymo priemonių klinikinių tyrimų patvirtinimą. Nenuoseklus, nevienodas požiūris į klinikinius tyrimus Europoje nuo pat pandemijos pradžios trukdė sekti ir analizuoti viruso atmainas. Padėtį dar labiau pablogino nepakankama sekoskaita ir testavimo pajėgumų trūkumas daugumoje valstybių narių įvairiais pandemijos etapais.

Atsižvelgiant į riziką, kad atmainos gali būti labai didelė kliūtis įveikti pandemiją Europoje, poreikis plačiau vykdyti geriau koordinuotus klinikinius tyrimus trumpuoju–vidutiniu laikotarpiu tapo dar aktualesnis. Siekdama padidinti šiuos pajėgumus ir paskatinti keistis atviraisiais duomenimis bei vykdyti kohortų tyrimus, Komisija programos „Horizontas 2020“ lėšomis parėmė naują ES masto vakcinų ir gydymo priemonių tyrimų tinklą VACCELERATE. Ši nuolatinė plataus masto lanksti ir gerai ištekliais aprūpinta daugiacentrių klinikinių tyrimų platforma padės įtvirtinti struktūrinį požiūrį į ES klinikinius tyrimus krizės atveju ateityje. Ši sustiprinta parama klinikiniams tyrimams ir jų procedūros supaprastinimas galėtų būti, pvz., svarbi kovos su vėžiu ar kitomis ligomis priemonė.

Be klinikinių tyrimų, ES turi toliau remtis savo stipria mokslinių tyrimų baze. Pagal programą „Horizontas 2020“ įgyvendinama Kovos su infekcinėmis ligomis finansavimo priemonė padėjo finansuoti labai rizikingus, tačiau daug žadančius projektus, vykdomus COVID-19 vakcinas, gydymo metodus ir diagnostikos technologijas kuriančių įmonių. Iš 400 mln. EUR biudžeto suteikta parama potencialias vakcinas kuriančiomis įmonėms „BioNTech“ ir „CureVac“. Tačiau dėl ES mokslinių tyrimų priemonių struktūros ta parama nebuvo susieta su būsimais ES ar valstybių narių vykdomais viešaisiais pirkimais. Vieningės ir lankstės naujai įsteigtos HERA taikomas požiūris padės užtikrinti, kad ateityje ypatingos svarbos investicijos į mokslinius tyrimus būtų geriau susietos su viešaisiais pirkimais.

Ko išmoka?

- Ketinama sukurti plataus masto **ES daugiacentrių klinikinių tyrimų platformą**

Aštuntoji pamoka: norint geriau kovoti su pandemija reikia didesnių nuolatinių investicijų į sveikatos sistemas

Pandemija atskleidė struktūrinius sveikatos sistemų trūkumus. Skirtingos valstybės narės susidūrė su skirtingais iššūkiais, bet būta ir bendrų problemų. Pastarosios – tai, be kita ko, ligoninių pajėgumų tenkinti padidėjusius sveikatos priežiūros poreikius stoka, nepakankamas sveikatos sistemų įsivažiavimo greitis ir didelis pandemijos šalutinis poveikis kovai su kitomis ligomis ar kitų sveikatos paslaugų teikimui. Sveikatos sistemos sugebėjo padėti šitokiam skaičiui žmonių tik dėka gausybės atsidavusių sveikatos priežiūros darbuotojų, pasiaukojamai dirbusių ir vadovavusių tam darbui visoje ES. Su visa pagarba specialistams

visgi tenka pažymėti, kad Europos sveikatos sistemos turi tapti atsparesnės ir kad reikia labiau integruoti sveikatos priežiūros paslaugas ir visuomenės sveikatos prevencijos bei pasirengimo pastangas.

Pirmiausia reikia užtikrinti, kad būtų didinamos investicijos į sveikatos sistemų pajėgumus ir veiksmingumą, įskaitant darbo sąlygų gerinimą ir sveikatos priežiūros bei slaugos profesijų patrauklumą. Daug galimybių skatinti investuoti į visuomenės sveikatos sistemos funkcijas ir pajėgumus suteikia programa „ES – sveikatos labui“, sanglaudos politikos fondai ir Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonė. Komisija palankiai vertina tai, kad valstybės narės siekdamos didinti atsparumą, kokybę, prieinamumą ir veiksmingumą savo ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planuose pasiūlė įvairių sveikatos reformų ir investicijų. Daug dėmesio skiriama investicijoms, kuriomis prisidedama prie skaitmeninės pertvarkos, taip pat investicijoms į infrastruktūrą, įgūdžių gerinimą ir nuotolinių sveikatos priežiūros paslaugų plėtojimą. Todėl būtų naudinga, jei per Europos semestro procesą galėtų būti reguliariai vertinamas nacionalinių sveikatos priežiūros sistemų atsparumas, o ES sanglaudos fondų lėšomis būtų galima finansuoti struktūrinius pokyčius ir pajėgumų gerinimą.

Ko išmokta?

- *Valstybėms narėms turėtų būti teikiama parama, kad investuodamos į ekonomikos gaivinimą ir atsparumo didinimą jos galėtų didinti bendrą **sveikatos priežiūros sistemų atsparumą**.*

Devintoji pamoka: Europos parengties pandemijoms ir atsako į jas prioritetą turi būti įgyvendinamas pasauliniu mastu

Šios pandemijos raida aiškiai parodė, kad ilgalaikis atkirtis virusui gali būti duotas tik pasaulinio masto atsakomaisiais veiksmais. Nors Europa artėja prie skiepijimo tikslų, o kai kurios valstybės narės jau pradeda skiepyti vaikus, kai kuriose pasaulio šalyse reikiamo kiekio vakcinų nėra. Todėl didėja rizika, kad pandemija toliau plis ir Europoje atsiras ir ims sklisti naujos, galbūt skiepams atsparios atmainos. Tai solidarumo ir asmeninių interesų reikalas. Šios pamokos tinka bet kokiai pasaulinei pandemijai ir reikalauja sutelkti politines, finansines ir diplomatines priemones.

Nuo pat pradžių ES ir jos valstybės narės dirbo drauge. Be kita ko, bendromis pastangomis siekė grąžinti užsienyje įstrigusius ES piliečius. Taip pat, taikant Europos komandos principą, dėtos koordinuotos pastangos rodyti tarptautinio solidarumo pavyzdį ir lanksčiai sutelkti finansines priemones. Šis požiūris įgalino ES **būti lydere tarptautiniuose pandemijos suvaldymo procesuose**.

Ji dėjo pastangas sukurti ir remti priemones – iniciatyvą „ACT Accelerator“ ir priemonę COVAX, – skirtas dalytis vakcinomis su mažesnes ir vidutines pajamas gaunančiomis šalimis. Europos komanda tebėra viena iš svarbiausių priemonės COVAX rėmėjų, įsipareigojusi jai skirti beveik 3 mlrd. EUR, įskaitant 1,3 mlrd. EUR iš ES biudžeto, ir iki metų pabaigos dovanoti 100 mln. vakcinų dozių. Ji taip pat pasiūlė humanitarinę pagalbą ir padėjo pristatyti medicinos atsargas sunkiai pasiekiamose vietovėse esantiems žmonėms.

ES taip pat rodydama pavyzdį išlaikė atviras tiekimo grandines ir vykdė prekybą – eksportuoti skirta apie pusė ES pagamintų vakcinų dozių. O kitos pasaulio šalys pasirinko siauresnį ir uždaresnį požiūrį – blokavus eksportą iš kai kurių šalių labai vėlavo vakcinų gamyba visame

pasaulyje. ES turėtų būti pasirengusi greičiau reaguoti į tokius veiksmus, tačiau visada bus pasiryžusi bendradarbiauti tarptautiniu mastu. Vadovaudamasi šia nuostata ES ragina Pasaulio prekybos organizacijoje imtis daugiašalių veiksmų siekiant išlaikyti atviras tiekimo grandines ir mažinti prekybos kliūtis, taip pat laikytis kompleksinio požiūrio į sąžiningo vakcinų skirstymo problemą, be kita ko, į intelektinės nuosavybės klausimą. Ypatingą dėmesį reikia skirti ir mūsų kaimynams. Tarpvalstybinę veiklą ypač paveikė nevienodos galimybės gauti vakcinų ir medicinos reikmenų. Mūsų artimiausi kaimyniniai partneriai turėtų būti įtraukti į ES pastangas gerinti parengtį ir reagavimo gebėjimus, be kita ko, į būsimą HERA, ir jiems turėtų būti toliau skiriama parama pajėgumams stiprinti, stebėsenai vykdyti, mokymams rengti ir infrastruktūrai struktūriškai pritaikyti.

Tuo pačiu metu pandemija atskleidė ir tarptautinės sistemos bei pasaulinio bendradarbiavimo trapumą. Pasaulinė sveikatos apsaugos sistema nebuvo pajėgi teikti duomenis ir vadovauti taip greitai ir autoritetingai, kaip reikėjo, kad plitimo valdymas daugumai šalių taptų realistiška strategija. Nebuvo jau parengtos bendros sistemos, pagal kurią būtų galima nustatyti kelionių apribojimus. Tai rodo poreikį **stiprinti pasaulinę sveikatos saugumo struktūrą**, o ES vadovauja pasaulinėms pastangoms stiprinti ir reformuoti Pasaulio sveikatos organizaciją (PSO). Siekdama vadovauti dabartiniais ir būsimiems veiksams visuotinės sveikatos srityje, Komisija kartu su G 20 pirmininkaujančia Italija sušaukė Pasaulinį aukščiausiojo lygio susitikimą visuomenės sveikatos klausimais, kuriame daugelis pasaulio vadovų pasirašė Romos deklaraciją.

Siekiant remti šias daugiašales pastangas, taip pat reikia daugiau nuveikti dvišaliu lygmeniu su partneriais iš kaimyninių ir kitų šalių, įskaitant Afriką, Aziją ir Lotynų Ameriką. Naujos parengties pandemijoms partnerystės padės gerinti keitimąsi informacija ir geriausia patirtimi, užtikrinti bendrą požiūrį į parengtį ir atsaką ir užtikrins koordinuotus veiksmus ištikus krizei. Be kita ko, bus nuolat remiamos sveikatos sistemos, kad jas stiprinant būtų užtikrinta visuotinė sveikata, ir skatinama sveikatos produktų vietinė gamyba, pvz., įgyvendinant Europos komandos iniciatyvą dėl vakcinų, vaistų ir sveikatos technologijų gamybos ir prieigos prie jų Afrikoje.

Galiausiai per pandemijas taip pat reikia atsižvelgti į geopolitinę konkurenciją. Atsako į šią pandemiją veiksmai taip pat dažnai buvo interpretuojami arba nuvertinami kaip varžovų ar sistemų konkurencija. Kai kurie tarptautiniai veikėjai vaizdavo, kad jų atsakomieji veiksmai rodo tvirtybę ir patikimumą, ir siekiant sukompromituoti ar destabilizuoti regionus buvo naudojama dezinformacija. Tai rodo, kad komunikacija ir informavimas apie ES pasaulinį atsaką turi būti vieningesni.

Ko išmokta?

- Reikia toliau kaip Europos komandai vadovauti **pasauliniam atsakui į pandemiją**, pasitelkiant priemonę COVAX, dalijantis skiepais ir užtikrinant atvirą eksportą;
- tvirtinti pasaulinę sveikatos saugumo struktūrą imantis iniciatyvos dėl **PSO stiprinimo**;
- plėtoti **parengties pandemijoms partnerystes su pagrindiniais partneriais**.

Dešimtoji pamoka: reikėtų labiau koordinuotai ir subtiliau rinktis priemones kovai su klaidinga informacija ir dezinformacija

Nuo pandemijos pradžios klaidinga informacija ir dezinformacija apsunkino ir taip sudėtingą komunikacijos uždavinį – buvo platinama pavojinga informacija, kurstomas nepasitikėjimas

vakcinomis ir skleidžiant sąmokslų teorijas didinamas bendras nerimas bei susiskaldymas. Tai atspindi jau ilgai trunkantį įsigalėjusį mokslo ir ekspertų žinių kvestionavimą ir nepasitikėjimą jomis.

Tai, koku tempu pandemijos pradžioje buvo skleidžiama klaidinga informacija ir dezinformacija, rodo, kad reikalingi nuolat parengti pajėgumai, kurie įgalintų greitai imtis kryptingų veiksmų šiai rizikai pašalinti. Į juos reikia įtraukti visus pagrindinius subjektus, įskaitant platformas, reklamuotojus ir žiniasklaidą, taip pat visapusiškai atsižvelgti į poreikį saugoti pagrindines teises, pvz., žodžio laisvę. Šias pastangas turėtų papildyti Europos krizių komunikacijos stiprinimas ir koordinavimas.

Pandemija taip pat atskleidė, kokią grėsmę gali kelti manipuliavimas užsienio informacija ir kišimosi kampanijos, kurių tikslas – griauti pasitikėjimą politiniais procesais ir institucijomis¹³. Šios kampanijos buvo nukreiptos ir į mūsų kaimynus.

2020 m. birželio mėn. Komisija pateikė neatidėliotinų priemonių rinkinį, kuriuo siekiama gerinti šią padėtį, efektyvinti ES veiksmus ir skatinti platformas priimti daugiau atsakomybės¹⁴. Paskui buvo pristatytas Europos demokratijos veiksmų planas ir Skaitmeninių paslaugų aktas¹⁵, kuriuose siūlomas ilgesnio laikotarpio kovos su dezinformacija ir manipuliavimu informacija internete metodas. Šiuo tikslu reikia pasitelkti strateginės komunikacijos pajėgumus, padėsiančius kovoti su klaidingos informacijos ir dezinformacijos kampanijomis vietos, nacionaliniu ir Europos lygmenimis, taip pat kaimyninėse šalyse. Šiuos veiksmus turi visapusiškai parengti ir vykdyti tiek viešojo, tiek privačiojo sektorių atitinkami subjektai. Visapusiškas ES institucijų veiklos koordinavimas taip pat gali padėti išnaudoti ES potencialą veiksmingiau plėsti kovos su dezinformacija veiksmų aprėptį.

Ko išmokta?

- *Būtina toliau plėtoti ES lygmens priemones, padėsiančias **geriau koordinuoti dezinformacijos kampanijų išaiškinimo ir slopinimo veiklą.***

4. IŠVADA

Aktyviai tęsiamas ES atsakas į COVID-19 pandemiją pasižymi precedento neturinčia sparta, mastu, užmoju ir solidarumu tiek ES viduje, tiek su mūsų tarptautiniais partneriais. Geriausių rezultatų pasiekėme tais atvejais, kai ryžtingai rinkomės bendradarbiauti ieškodami bendrų sprendimų, kaip antai vakcinų, ekonomikos gaivinimo investicijų ir bendrosios rinkos apsaugos srityse. Mažiausiai efektyvūs buvo tie atsakomieji veiksmai, kuriems trūko koordinavimo ir buvo kliaunamasi vienašalėmis priemonėmis, kurioms dažnai reikėjo parengti naujas *ad hoc* struktūras ir sprendimus.

Krizės neretai pastūmi Europos Sąjungą stiprėti tose srityse, kuriose to labiausiai reikia. Konferencija dėl Europos ateities bus proga išklausti piliečius ir aptarti su jais tolesnį kelią. Nors kiekvienos pasitaikysiančios krizės detalai numatyti neįmanoma, galime sukurti reikiamas sistemas, kad mūsų atsakas taptų veiksmingesnis, o struktūros atsparesnės. Šis dokumentas parengtas atsižvelgiant į Europos Vadovų Tarybos prašymą parengti įgytos

¹³ <https://euvdisinfo.eu/eeas-special-report-update-short-assessment-of-narratives-and-disinformation-around-the-covid-19-pandemic-update-december-2020-april-2021/?highlight=special>

¹⁴ COM(2020) 790 *final*, 2020 m. gruodžio 3 d.

¹⁵ Tai dar kartą pabrėžta naujose 2021 m. gegužės 26 d. Kovos su dezinformacija praktikos kodekso griežtinimo gairėse, COM(2021) 262, 2021 m. gegužės 26 d.

patirties ataskaitą ir yra tolesnis žingsnis užtikrinant, kad ne tik atitaisytume šios krizės žalą, bet ir pasirengtume geresnei ateičiai.